Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Байрым кюн, хычауман ай (май), 13, 2022 жыл

№ 53 (21098)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ЖЫЙЫЛЫУ

Къабарты-Малкъар былтыргъы кёрюмдюле бла – алчыланы санында

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Казбек Коков** Регионланы айнытыу жаны бла правительстволу комиссияны президиумуну тюнене РФ-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хуснуллинни** башчылыгъында бардырылгъан селектор жыйылыууна къатышханды. Анда ол миллет проектле бла федерал проектле быйылны биринчи кварталында къалай толтурулгъанларыны юсюнден билдиргенди. Сагъынылгъан кезиуню эсеплерине кёре, Къабарты-Малкъар Республика былтырны кёрюмдюлерин игилендиргени эмда быйылны планын артыгъы бла толтургъаны бла алчыланы санындады.

Россейни Правительствосуну вице-премьери миллет проектледе бла федерал программалада белгиленнген кёрюмдюлеге жетиу жаны бла ишге бийик багъа бергенди.

Республикада 2022 жылгъа 100-ге жуукъ объектни ишлерге эмда тынгылы ремонт этерге белгиленеди. Миллет проектледе бла федерал программалада кёргюзтюлген ишлеге 8,2 миллиард сом бёлюнюрюкдю. Бюгюнлюкде проектлеге берилген ахчаны 23 процентинден асламы, бир-бир ишледе уа 40 процентден артыгъы окъуна хайырланылгъанды.

- Республикагъа Бахсанны къауум тийресине суу ыз тартыугъа ахча бёлюннгенди. Аны юсюнден Россейни Финансла эмда Къурулуш министерстволары бла келишимлеге къол салыннганды, - деп билдиргенди Казбек Коков.

Ол айтханыча, биринчи транш 428 миллион сомну тутханды. Саулай жылгъа уа миллиард сомдан аслам берирге белгиленеди. Ол ахча 2023 жылны бюджетине салыннганды. Бу иш федерал министерствола бла бирге экономика болумгъа кёре бардырылады.

-Жолла ишлеуге да быйыл 4 миллиард сомдан артыкъ бёлюнюрюкдю. «170 километри чакълы бирни болжалдан алгъа тапландырлыкъбыз, мардалагъа келиширча этерикбиз. Августну аягъына битеу ишлени бошаргъа умут этебиз. Ол а башха жол объектлени да быйылны планына къошаргъа онг берликди, - деп чертгенди регионну Башчысы.

Арт жыллада регионда жолла ишлеу, аланы тапландырыу иш къыстау баргъаныны хайырындан аварияла да азайгъандыла. Былтыр бла тенглешдиргенде, федерал трассалада 40 процент чакълыгъа, регион жоллада да 18,5 процентге аз болгъандыла ачыгъанланы бла ёлгенлени саны.

Эсигизге салайыкъ, жол бла байламлы ишлеге жолланы баш къатыларын жангыртыудан сора да, тротуарланы тапландырыу, чыракълы чыпынла орнатыу, къоркъуулу жерледе буруула салыу, светофорланы бла жол белгилени тохташдырыу да киредиле. Жаланда быйыл регионну Башчысыны буйругъу бла автомобиль трассаланы 40 километрден асламын, ол санда республиканы ариу табийгъат жерлерине элтген жоллары да, жарытыргъа белгиленеди».

Казбек Коков дагъыда регионда билим бериу объектлени къурулушларын бардырыу эмда ремонт этиу жаны бла уллу иш этилгенин да билдиргенди. «Бир жолгъа 10 школну къурулушун бардырабыз эмда 29-сун да жангырта турабыз», - дегенди ол.

Къабарты-Малкъар жашау журтланы къурулушларын да селейтмей бардырады. Быйылны биринчи кварталында 62 минг квадрат метрни хайырланыргъа берирге къолдан келгенди. Ол а былтырдан 50 процентге асламды. Аны бла бирге регионубуз ипотека кредитлени саны бла алчы субъектлени къауумуна киреди. Аллай ёнкючню бериу былтырны биринчи кварталындан эсе 7,5 процентге ёсгенди эмда 28,2 миллиард сомгъа жетгенди.

«Ишни селейтмейбиз, -дегенди Казбек Коков – Хар бёлюмде да аны ёлчемлери бек уллудула. Ол а экономикагъа тутхучлулукъ этерге эмда жангы ишчи жерле къураргъа онг береди».

Жыйылыудан сора Казбек Коков телеграм-каналында былай жазгъанды: «Президентибиз Владимир Владимирович Путин миллет эмда федерал проектле бла байламлы салгъан борчла толтурулмай къаллыкъ тюйюлдюле».

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Ишчи жумуш

Мектепни жангыртыуну юсюнден сёлешиннгенди

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Бахсан районнга ишчи жумуш бла барып, Атажукино элде жашагъанла бла тюбешгенди. Алгъаракъда ала республиканы оноучусуна элни биринчи номерли школунда жангы спорт залны ишлерге кереклисини юсюнден тилеклерин айтхан эдиле. Жолоучулукъну юсюнден Къабарты-Малкъарны Башчысы кесини телеграм-каналында билдиргенди.

«Мекям республикада эм эртте ишленнгенледен бириди, школ 1904 жылда ачылгъанды эм РСФСР-ни сыйлы устазы Тагир Мухамедович Курашиновну атын жюрютеди. Мектепде 385 сабий окъуйду, анда бийик профессионал эм шуёх коллектив ишлейди»,– деп жазгъанды Казбек Коков телеграм-каналында.

«Мында спорт зал, кертиси бла да, керекди. Алгъын ол 1958 жылда ишленнген эски мекямда орналып эди да, къоркъуусузлукъну излемлерине келишмегени себепли, бюгюнлюкде жабылыпды. 1968 жылда, жангы мекям ишленнгенде, спорт зал проектде жокъ эди. Бир къырал проектни чеклеринде школну къатында футбол ойнарча эм женгил атлетика бла кюреширча онгла къуралгъандыла, андан сора да, мектепни ичинде теннис ойнаргъа эм армрестлинг бла кюреширге жерле бардыла, шашкаладан бла шахматладан дерсле ётдюрюрге онгла къуралгъандыла.

Школну окъуучулары спорт эришиулеге тири къатышадыла. Арт юч жылны ичинде ала муниципал, регион эм битеуроссей даражалы эришиуледе 181 сыйлы жерлеге тийишли болгъандыла», – деп чертгенди республиканы оноучусу.

Казбек Коков элни эм районну администрациясы бла бирге «школну мекямын тап халгъа келтириу бла байламлы онглагъа къарарыкъдыла, ол санда аны кенгертиуден башлап, битеу болгъан корпусларын тынгылы ремонт этерге дери, ол саннга спорт школ да киреди, жангы корпус бла бирге».

Деберин кёрюу

Уммайланы Мухажирни атын орамларына атагъандыла

Къазахстанны Чимкент областыны Киров элинде бизни жерлешибиз, Уллу Ата журт урушда этген кишилиги ючюн Совет Союзну Жигити деген атха тийишли болгъан тамата лейтенант Уммайланы Магометгерийни жашы Мухажирни атын унутмагъандыла. Аны намысына эллиле Уммайланы юйюрлери кёчгюнчюлюкде жашагъан орамгъа Мухажирни атын атагъандыла.

Халкъыбыз кёчюрюлгенде, Уммайланы юйюрлери Киров элде тохтагъан эди. Ала башхала бла бирге сабан сюргендиле, шахтада ишлегендиле, ёз къыйынлары бла башларын кечиндиргендиле. 1948 жылда уа Уммайланы Мухажир юйюрю тургъан элге келеди. Аланы юйлери бюгюн да сюеледи. Кертиди, анда бусагъатда башхала жашайдыла. Болсада, эллиле Уммай улуну унутмагъандыла, аны кесин, юйюрюн да уллу хурмет бла эсгередиле. Анга орамны башында эсгертме да салгъандыла.

Аны юсюнден Каменкада жашагъан Къазакъланы Люба билдиргенди. Анга Киров элде бюгюн да жашагъан таулула Уммайланы Мухажирни атын жюрютген орамны, аны юйюн да кёргюзтгендиле.

- Уммайланы Мухажир бла биз къоншуда жашагъанбыз. Бек иги таный эдик бир бирибизни. Биз тургъан эл уллу эди, орамыбыз да - кенг, узун. 65 жыл мындан алгъа тургъан элинги, юйюнгю, орамынгы кёрген бек хычыууну. Видеороликге къарап, мен сабий жылларымы, къоншуларыбызны да эсге тюшюргенме, - дейди Люба.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

ЖАМАУАТ ТЫНГЫЛАУЛА

Бюджет тийишлисича толтурулгъанды

КъМР-ни Парламентинде болгъан жамауат тынгылаулада Борчлу халда медицина страхованияны КъМР-де жер-жерли бёлюмюню 2021 жылда бюджети къалай толтурулгъаны сюзюлгенди.

Жыйылыуну спикер **Татьяна Егорова** бардыргъанды. Анга вице-премьер министр **Марат Хубиев**, саулукъ сакълау министр **Рустам Калибатов**, медицина учреждениялары баш врачлары да къатышханды.

Кенгешни ача, Татьяна Борисовна медиклени коронавирусха къажау ишде кеслерин аямай ишлегенлери, аурууну хорларгъа къолдан келгенни этгенлери ючюн ыразылыгъын айтханды. Ол пандемия болум игиленнгени бла байламлы быллай уллу жыйылыуланы жангыртыргъа оноу этилгенин да чертгенди.

- Бюгюн бюджетни толтурулууну ачыкълыгъын жалчытыр мурат бла жыйылгъанбыз. Алгъын жамауат тынгылаулада фондну ишин республиканы казнасы къалай толтурулгъаны бла бирге сюзюп тургъанбыз. Алай медицинаны айнытыуну магъаналылыгъын эсге алып, быйыл энчи тюбеширге оноулашханбыз. Ол а саулукъ сакълауда жетишмеген жерлени ачыкъларгъа болушурукъду, - дегенди ол.

Фондну бюджетини юсюнден айтханда, план кёрюмдюле кёбейтилгендиле, федерал арадан берилген къошакъ ачха коронавирусха къажау мадарлагъа къоратылгъанды. Дагъыда диспансеризациягъа, онкология, жюрек-къан тамырла аурууланы багъыугъа къоратылгъанды.

Татьяна Борисовна республикада саулукъ сакълауну жангыртыугъа энчи магъана берилгенин чертгенди, ол санда медицина учреждениялары ишлетиуге, жангыртыугъа, дарманланы сатып алыугъа ахча бёлюнеди. «Былтыр дарманла бла жалчытыугъа 982,5 миллион сом бёлюннгенди. Ол санда льготалы препаратлагъа – 603 миллион»,-дегенди спикер эмда тынгылаулада медицинада болгъан кемчиликле ачыкъланып, аланы тамамлауну жоллары белгиленириклерине ышаннганын чертгенди.

ОМС-ни КъМР-де жер-жерли бёлюмюню 2021 жылда бюджети къалай толтурулгъаны юсюнден докладны фондну башчысы орунбасары **Рустам Кажаев** этгенди. Аны айтханына кёре, республикада ОМС-ни программасына 60 саулукъ сакълау учреждение киреди. Аладан 20-сы энчи иелидиле.

Былтыр файдала, къоранчла да бирге келишдирилип, бюджетни план кёрюмдюлери 10 миллиард 264 миллион сомдан артыкъ болгъанды. Алай жылны ичинде аны ёлчеми тюрленнгенди. Алай бла файдала 97,1 процентге толтурулгъанды эмда 11 миллиард 986 миллион сомгъа жетгендиле. Къоранчла уа 11 миллиард 855 миллион сом болгъандыла. Бюджет профицит бла толтурулгъанды – 130,8 миллион сом.

Докладчы файда къалай къуралгъаны, ахча къаллай жумушлагъа къоратылгъаны юслеринден да айтханды. Ол билдиргенича, былтыр медицина оборудование сатып алыргъа 26,2 миллион сомгъа жуукъ къоратылгъанды, медиклени билимлерин ёсдюрюуге уа 2,1 миллион сом бёлюннгенди.

КъМР-ни Контроль-эсеплеучю палатасыны башчысы **Дина Кясова** билдиргенича уа, фондну бюджети къалай толтурулгъаны эсеплери ведомствогъа болжалланы чеклеринде берилгенди. Аны тинтгенден сора, аудиторла кемчиликле, бузукълукъла тапмагъандыла.

Жыйылыуда саулукъ сакълау министр Рустам Калибатов да сёлешгенди. Ол коронавирус ауруу жайылгъан кезиуде саусузлагъа госпитальлада эм амбулаториялада болушлукъ бериу къалай къуралгъанын айтханды. Ол билдиргенича, аурууну диагностикасы 12 лабораторияда бардырылгъанды. Сёз терк медицина болушлукъ бериуню къурауну, республиканы инсанларына бийик технологиялы болушлукъну бериуню, жюрек-къан тамырланы аурууларыны, онкологияны профилактикасыны юслеринден да айтханды.

Жамауат тынгылаулада саулукъ сакълау учреждениялары башчылары да сёлешгендиле. Элбрус районну ара район больницасыны башчысы къуллугъун толтургъан **Тилланы Хабибуллах** медицина учреждениялары ишлерин къурауда тюрлениулени юслеринден билдиргенди. Ол айтханыча, былтыр больницада адамланы багъыу жаны бла къырал жумушланы тамамлаугъа 136,6 миллион сом къоратылгъанды.

- Саулукъ сакълау министерство 3 машина бергенди. Дагъыда багъасы 3 миллион сомгъа жетген оборудование да бёлюннгенди,-дегенди ол.

Республиканы оноучусуну себеплиги бла уа хирургия кабинет жангыртылгъанды, тийишли оборудование да келтирилгенди. Ол санда быйыл эндоскопия эмда лапароскопия аппаратла берилгендиле.

Кенгешде дагъыда Прохладныйны бла Прохладна районну ара район больницасыны баш врачы **Зита Шомахова**, Республикалы клиника больницаны къан тамырланы багъыу арасыны башчысы **Заурбек Кожаев** да сёлешгендиле.

Жыйылыуда айтылгъан эсге алынып, жууаплы органлагъа эсгертиуле къабыл кёрюлгендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

ОТАРЛАНЫ КЕРИМ ТУУГЪАНЛЫ – 110 ЖЫЛ

Ол кишиликни, кертиликни, таукелликни жырын айтханды

Отарланы Сарымырзаны жашы Керим 1912 жылда Гирхожанда (алда Тёбен Бахсан, энди Тырныауузну кесеги) туугъанды. 1930-1934 жыллада Нальчикде Ленин атлы окъуу шахарчыкъда педтехникумда окъугъанды. Жазып сабийлей башлагъанды. Аны биринчи назмусу 1930 жылда «Къара халкъ» газетде басмаланнганды.

Тамам техникумну бошагъан жыл аны «Тутдула» деген аты бла сабий хапарла китапчыгъы чыкъгъанды. Окъуп бошагъандан сора, Керим тёрт жылны медтехникумда бла Коммунист эл мюлк школда ана тилден дерс бергенди.

1936 жылда аны СССР-ни Жазыучуларыны союзуна алгъандыла. 1938 жылда уа «Назмула бла жырла» деген жыйымдыгъы чыкъгъанды. 1938-1941 жыллада ол КъМР-ни Жазыучуларыны союзуну правленини председатели болуп тургъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Адабият байламлыкъла — 2 бет

Сыйлы сезимлени шагъатлары

Мечиланы Кязимни бла Отарланы Керимни, ала бир бирни таныгъандан арысында, ата бла бала, устаз бла сохта сезим байлап тургъанды. Кязим Шыкъыда, Кичибалыкъда жашагъан кезиулеринде да, Къайсынны да нёгер этип, ала анга барып тургъандыла. Кязим назмуларын арап харфла бла жазгъаны себепли, аланы кириллицагъа кёчюрюрге алагъа Додуланы Аскер болушханды.

Жокълау — 4 бет

«Сиз сайлагъан жолдан таймай барлыкъбыз»

Митинг — 4 бет

Аскерчилени эсгергендиле

Тюзлюкню жакъчысы, тилибизни

Ол кишиликни, кертиликни, таукелликни жырын айтханды

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Поэтни ол жыллада поэзиясы, ол санда «Кавказ асырайды таурухла», «Партизан къабырла» деген поэмалары да, заманны чакъырыу жорукъларына бойсунадыла. Алай былада окъуна аны энчи ёню, энчи хаты эсленеди. Уруш аллы жыллада поэтлерибизден бек жарыкъ назмула жазгъан Отарланы Керим эди. Аны «Школну туугъаны» деген хапарладан къуралгъан китабы 1940 жылда чыкъгъанды.

Уллу Ата журт уруш башланнганда, ол кеси тилеги бла фронтха кетгенди. Анда Керим тасхачы къауумгъа командирлик этгенди, къазауатчы тенглерин таукелликге чакъыргъанды. Уруш жыллада поэт «Ант», «Жангы жылгъа сёз», «Кишилик», «Сени жашауунг учхан жулдузча», «Къайын», «Анама письмо», «Жаралы комиссар», «Чалбаш майор» эм башха назмуларын жазгъанды, ала Ата журтну къоруулаучула къалай сермешгенлерини юсюндендиле.

Аны «Бутсуз жашчыкъ», «Аугъан бешикчик» деген назмулары къанлы уруш не сабий, не къарт айырмагъаны къалай бушуулу болгъанын айтадыла. Ол жарсыула, унутулмай, поэтни жюрегинде къалгъандыла. Керим хар жаны бар затны къыйналгъанына кеси да жарсыйды, окъуучуну да жарсытады.

«Сенден узакъда», «Сен жиляма...» деген назмулары солдатланы уруш жолладан ахлуларына жазгъан къагъытларыны юлгюлеридиле. Ол къагъытлада хорлау кюнню жуукъулугъуна ийнаныу бюгюн да жарыгъын тас этмегенди.

Сакъла! Урушну хорламлы
бошасакъ,
Бир узакъ кюнде санга
къайтырма мен.
Анда сени бла эте шош ушакъ,
Уруш жолладан хапар
айтырма мен...

Отар улу не заманда да таукел болгъанды. Урушну зорлугъу, хорлугъу, аны къызылгъа боялгъан жоллары жангы жазны аллын тыялмагъанлары поэтни жюрегине кюч-къарыу къошады.

Керимни «Зурнукла», «Кечеги тюзде», «Жаралы комиссар», «Урушну бир сураты» деген эм башха назмулары адам эси урушха хорлатмаз деген таукелликден, ийнаныудан толудула. Аны тенглерине тутхан таза ниети, жарыкъ сюймеклиги поэзиясында бир заманда да селеймегенди.

Поэт урушну къыйынлыгъын, къатылыгъын, жандауурсузлугъун, аны терслигин, иймансызлыгъын назму сёзге салып, алай бла, мамырлыкъны, игиликге итиниуню, таукелликни бизге аманат этгенди. Таукел назмулары бла жигитликни, кишиликни, къыралына кертичиликни ёлюмсюз жырын айтханды.

Аны эки тамата къарындашы, Ата журтларын душмандан къоруулай, уруш аулакъда ёлгендиле. Андан, ауур жаралы болуп, 1943 жылда къайтхан Керим, огъарыда белгилегенибизча, республиканы Жазыучуларыны союзунда ишлеп тургъанды. Урушда этген жигитликлери ючюн, ол Къызыл Жулдузну ордени эм къауум майдал бла саугъаланнганды.

Кёчгюнчюлюк жыллада Отар улу Къыргъызстаннга тюшгенди. Анда Фрунзеде трикотаж фабрикада цехни, кадрла бёлюмню таматасы болгъанды. Ол заманлагъа ары урушдан Къайсын да къайтхан эди. Боташланы Исса анда театрда ишлегенди. Гуртуланы Берт, Къулийланы Хажимусса, Гыттыуланы Максим, Макытланы Сафар анда эдиле. Ала бир бирге билеклик этген этгендиле.

Къара таныгъан жашла сёзлерин Сталиннге эшитдиригге кюрешгендиле. Малкъар халкъны чынтты жигити Сотталаны Адилгерий бачамагъа жазгъан къагъыты ючюн 25 жылгъа Сибирьге тюшгенди. Керим да Хрущёвха къагъыт жазгъанды, XX съездни аллында. Жаланда партияны съезд жыйылыуу тюзетиргге боллукъ эди таулулагъа, башха кёчгюнчю халкълагъа да этилген терсликни. Аллай къагъыт жазаргъа кишилик керек эди. Аны хар тизгининде уллу поэтни халкъына сюймеклиги кёрюнеди.

Керимни кёчгюнчюлюкге аталгъан чыгъармалары халкъыбызны палахлада тёзюмлюлюгюн, чыдамлылыгъын кёз аллыбызгъа келтиредиле. Таулу адам не уллу къыйынлыкъда да адамлыкъ ышанын тас этмегенин баямлайды.

«Зурнукла къайтырла» деген назмуда «шынтагы юзюкча» жылы жерлеге учуп баргъан зурнукла аны Ата журтуна термилиуюн къозгъайдыла. Алагъа да сукъланырчады, нек дегенде «Жокъдула кёкде комендантла, чекле // Ала хапар билмейдиле зорлукъдан».

Тизгинден тизгиннге, назмудан назмугъа поэтни тёзюмю, чыдамлыгъы терен бола, аны бла бирге уа къадарны «тюзлюкню атындан оноу этери», азатлыкъгъа жол ачылырына ийнаныу фикири кюч ала барады:

Бирде, жаз бузуча, эрирле
даулап,
Туугъан жерге жол ачыла
таулулагъа

Неда:

Насып жулдузум батхан
сундум анда,
Жол кёрмеген кюнюм да
болду алда,
Алай дагъыда тюзлюкню
хорларын
Кёре эдим, тергей келсем
халланы.

Керимни кёчгюнчюлюк поэзиясында энчи жерни тиширыуну сыфаты алады. Аны мудахландыргъан болумладан бири – къырал кесини мурдар къолун къарыусузлагъа, от жагъаларын сакълап тургъан тиширыулагъа, къартлагъа, сабийлеге кётюргени: жесирликни жолун биринчи ала ызлагъандыла. Поэтни тиширыулагъа аталгъан назмуларыны санында «Ыннагъа» деген лирика чыгъармасы айырмалыды. Жашлары, туудукълары да урушда жоюлуп, жангыз къалгъан къарт ананы бушуулу сыфаты заманны кюйсюзлюгюн чертеди.

Азап чекгенлени мудах сыфатлары халкъны уллу бушууну ауурлугъун кёргюзтедиле. Насыпха, адам улу хар къайда да бирча багъа береди жер башында сыйлы затлагъа. Кёчгюнчюлюк жаздыргъан назмуланы басмалар онг жокъ эди. Алай аланы эшитгенле бири бирине айта, ала, халкъны кёллендире, жайыла эдиле къум тюзледе.

1956 жылда Ата журтуна къайтханлай, Керимни Книготоргну директоруну къуллугъуна салгъандыла. Малкъар халкъгъа толу эркинлик берилгенден сора ол, «Шуёхлукъ» альманахны редакциясын къурап, анга башчылыкъ этип тургъанды. Ызы бла Жазыучуланы союзуну правленинде жууаплы секретарь болуп ишлегенди. Фрунзеде «Жолла» деген назму, поэма китабы, артда уа туугъан жерге къайтыуну къууанчы туудургъан китаплары басмадан чыкъгъандыла – «Сагъышла», «Дальние дороги», «Дороги», «Туугъан жерим», «Сайлама», «Горный поток», «Жылла», «Годы и горы», «Дуния эрттени», «Сынла», «Дороги утра», «Назмула бла поэмала», «Заманны ауазы», «Дуния тынчлыгъын тилейме къадардан», экитомлукъ «Сайламалары»... Мокъаланы Магомет, тамата къалам къарындашына атап, «Керим» деген китапны басмалагъанды. Отар улуну назмуларына этилген жырла да кёпдюле.

Малкъарны сюйген поэти Отарланы Керимни къанатлы тизгинлери къууана, жарсый, сюймекликни, кюймекликни юсюнден да айта келедиле дуния жоллада.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
КъМР-ни маданиятыны
сыйлы къуллукъчусу.

Адабият байламлыкъла

Сыйлы сезимлени шагъатлары

Мечиланы Кязимни бла Отарланы Керимни, ала бир бирни таныгъандан арысында, ата бла бала, устаз бла сохта сезим байлап тургъанды. Кязим Шыкъыда, Кичибалыкъда жашагъан кезиулеринде да, Къайсынны да нёгер этип, ала анга барып тургъандыла. Кязим назмуларын арап харфла бла жазгъаны себепли, аланы кириллицагъа кёчюрюрге алагъа Додуланы Аскер болушханды.

Кязимни «Мени сёзюм» деген китабын китап басмагъа хазырлагъанла да ала болгъандыла. Анга ал сёзню Керим жазгъанды. 1939 жылда китап чыкъгъанды, Кязимни СССР-ни Жазыучуларыны союзуна алгъандыла, анга «КъМАССР-ни искусстволарыны сыйлы къуллукъчусу» деген ат да берилгенди. Ол затла барысы да Отарланы Керимни башламчылыгъы бла болгъанларына не сёз.

Керим Кязимни Нальчикге назмуларын окъургъа кёп кере келтиргенди. Аллай кюнледен биринде уа ол, суратчы чакъырып, суратха да алдыргъанды. Кязим бла бирге Жазыучуланы союзуна кирген Маммеланы Ибрагим ол заманны, шахар тийресинде жашагъан таулула Кязимге къалай къайгъыргъанларын, аны къонакъгъа чакъырып тургъанларын сюйюп эсгериучю эди. Тюкен ашны ашамагъан Кязимге айран бла гыржын да ала тапдырып тургъандыла.

Акъсакъал жаш поэтлени къалай багъалагъаны аны «Керимге» деген лакъырда назмусунда да кёрюнеди.

Келсенг, сен эски юйюмю кёрюрсе,
Мени эски гюрбежиме кирирсе,

Мени къалай жазгъанымы билирсе,
Сен, жашым, Къайсынча, «тели»
тюйюлсе.

Къадырлагъа минип, ёрлербиз элге,
Назмучу, тохтамай, барады ёрге.

Хар адамгъа жюрек бла къан бирди,
Назмучугъа назму бла жан бирди.

Назмучу назмугъа къарындашды,
Аны ангыламагъан назмучу – бошду.

Темир ишлейме, назмула жазама,
Акъсакъ болсам да, мен сизни озама!..

Урушда болгъан заманында, 1942 жылда, Отарланы Керим «Кязимге» деген назмусун жазгъанды. Анда сейир жылыу барды. Ол былай башланады:

Сен - тауларымы акъсакъал,
акъыллы жырчысы
Санга мен жюрек салам иеме.
Ата журтубузгъа къыйынлыкъ жетген
кюнледе,
Сени бла сёлеширге сюеме...

Ол устазына урушда кеси кёзю бла кёрген «начас зорлукъ жолун ёлюм бла жасайды» деп, душманнга кечим болмазлыгъын айтады. «Бюгюн бу уруш аулакъларындан мен, атама // Сёлешгенча, сёлешеме санга», - дейди ол.

Сени борчунг энди алгъындан
кёп да уллуду,
Тауланы чалбаш жырчысы Кязим!
Бюгюн бизге къачандан эсе да бек
керекди
Сени акъыллы, керти да сёзюнг!

Керим Кязимге атап иги кесек назму жазгъанды. «Кязимни эсгериу» аладан бириди. Анда сохтасы уллу поэтни къабыры узакъда къалгъанына жарсый, аны таулу жюрегинде сакълагъан жыры алгъа баргъаннга дайым да нёгер болгъанын айтады. «Шыкъы», «Кязимни сураты», «Кязим бла жаш поэт», «Малкъар поэтле», «Кязимни сыны», «Жерини уланы», «Ингир ауаз» деген назмуларында Отарланы Керим малкъар поэзияны мурдорун салгъан Кязимге ыразылыгъын къатлап айтады.

Малкъар халкъ кёчгюнчюлюкден къайтхандан сора поэтле, Кязимни назмуларын халкъ ауузундан жыйып, 1959 жылда «Сайлама» жыйымдыгъын басмалагъандыла.

СУРАТДА: Керим Кязимге СССР-ни Жазыучуларыны союзуна киргенине шагъатлыкъ къагъыт бере турады. 1938 жыл.

Акъылманланы тин дерслери

Отарланы Керим бла Къулийланы Къайсын малкъар халкъны миллет энчилигин, аны тинин, ата журтха чексиз сюймеклигин, кертичилигин да чыгъармаларына кийирген акъылманладыла. Аланы кёп жылланы ичинде, кёзлери жабылгъынчы, кимге да юлгю боллукъ шуёхлукъ байлап тургъанды. Ол шартланы аланы чыгъармачылыкъларында, бир бирге жазгъан къагъытларында да кёрюрге боллукъду.

Керим таматаракъ эди. Беш жыл дегенликге, артда сыйдамланнганлыкъгъа, алда ол аз тюйюл эди. Керимни биринчи китабы («Тутдула») 1934 жылда, Къайсынны уа («Салам, эрттенлик!») 1940 жылда чыкъгъандыла. Болсада Керим терк ангылагъанды кичи къалам къарындашы Къайсынны малкъар адабиятда магъанасын. Андан алгъанды аны нёгерге, Шыкъы элинде Кязимни юйюне жол салгъанда. Баям, Кязимни дементилилиги аланы бютюнда байламлы этгенди. Андан арысында ала бир бирни тас этмезге кюрешгендиле. Ол байламлыкъ бютюнда Уллу Ата журт урушну заманында танытханды кесин.

1942 жылда Къайсын, шуёхуна атап, былай жазгъанды:

Мен, акъсыл солдат шинельни
кийгенлей,
Фронтланы къыйырсыз тюзлеринде
Кёп сагъыш этгенме сени юсюнгден
Уруш жолларында, кечелеринде...

Уруш айыргъанды бизни бир бирден,
Алай кишиликден а айыралмаз.
Бизни жырыбыз окъланы тюбюнде,
Абызырап, къаргъа жыгъылып къалмаз...

Керим да Къайсыннга «Унуталмабыз» деген назмусун атагъанды. Анда ол, ким биледи, ала урушдан сау чыкъсала, кёп зат унутулур дейди. Аны бла бирге унутулмазлыкъ не болгъанын да айтады поэт - къызыл къумда къан ызла къоя, саулагъа: «Сиз жашар ючюн мен ёлейим!» – деп, душман дотла аллына таукел баргъанла.

1942 жылны кюз артында Керим, ауур жаралы болуп, Чкаловда (бусагъатда Оренбург) госпитальгъа тюшгенде, Къайсын къалам къарындашына бир палах болгъанын жюреги бла сезип, Чебоксарда госпитальдан СССР-ни Жазыучуларыны союзунда Керимни адресин сурап, къагъыт жазгъанды. Жаралары сау болуп, Москвагъа келгенлей, анда да Отар улуну ызын излегенди. Керим да – алай, ол союзгъа къагъыт жазып сурагъанды Къулий улуну.

Къайсынны Кавказ фронтха ийгенлерин билгенде, ол анга «Сен Кавказны кёрсенг» деген назмусун атагъанды. Анда быллай тизгинле бардыла:

...Кавказгъа кетесе, дейдиле, сен.
Сукъланама санга. Алай, биргенге
барыргъа
Къарыуум жокъду. Госпиталь мени,
Эштада, энди жиберлик болмаз къан
алыргъа...

Бар! Манга тюшмесе кёрюрге туугъан
эллени,
Да айтырса къайтмаз хапарымы.
Алай болса, санга аманат этеме мени
Бошалмай къалгъан жюрек жырымы.

Танг жарыргъа кёрюнселе,
къарангыдан чыгъа
(Сенден ахыр тилегим олду, поэт),
Мени ючюн баш ур жанымдан сюйген
таулагъа,
Ата журт топурагъын уппа эт.

Бир къагъытында уа ол Къайсыннга: «Палатада биз - аякълары неда къоллары гангрена болгъала - онюч жаш адам бар эдик. Сакъат болургъа сюймей, ампутация этдирирге унамагъанла барыбыз да. Саулай жаланда ючеулен къалгъаныбыздан сора, хо дегенме...» - деп жаза эди.

Анга жууапха жазгъан назмусунда Къайсын кесини тенгин таукелликге, тёзюмлюкге чакъырады:

Эркинликни къоруй, окъла тюбюнде
Жыгъылгъанса, жабышып окъ
жаранга.
Къанынг къатып къалгъанд сермеш
тюзюнде,
Бутунг кетип, къайтдынг тауларынга.

Кёл эт! Къанынг тёгюлгенд жеринг ючюн,
Кёп поэтми сынагъанды ол затны?
Бир санынгы бердинг эркинлик ючюн,
Сынадынг сен уруш палахны, отну...

Малкъар халкъны кёчюрюрню аллында Керим Къайсыннга былай жаза эди: «Уруш башланнганда (баям, аны аскерде болгъаны бла байламлы), бек къоркъгъан эдим санга, Николай Столяров: «Къайсын сау окъуна болмаз. хапар жокъду андан», - дегенинде. Сен а сауса! Ёлюм сени бир заманда жокъламасын! Жашап тур! Сен шуёхларынга, къыралынга керексе!»

Миллетни кёчюргенлерини юсюнден да Къайсыннга Отарланы Керим жазгъанды. Ол кюнню Къайсын кесини юсюнден жазыуларында эсгереди. Мартны ахыр кюнлеринде бир жауунлу эрттенде ол почтагъа баргъанлай, анда къагъыт алады. Тенгини хатын таныйды, алай къагъытда Османов деп жазылып эди. «Аны кёргенлей окъуна ангылагъан эдим бир палах болгъанын», - дей эди Къулий улу. Юч айтым бар эди анда: «Багъалы Къайсын! Манга уллу ачыу сынаргъа тюшгенди. Налат фашистлен ууат». Шуёху жолдан жашырын жазгъанын, алда башхаланы кёчюргенча, бизни халкъыбызны да ата журтундан сюргенлерин андан билгенди поэт.

1974 жылда, Отарланы Керим ауушханда, аны ашыра туруп, жюреги кюе, Къайсын жашаудан халал, сюйдюмлю, кенг жюрекли адам, аны къарындашы эм шуёху кетгенин уллу къайгъырыу бла белгилегенди.

Бу эки айтхылыкъ поэт - Отарланы Керим бла Къулийланы Къайсын – къадар берген жазыулары, кишиликлери, фахмулары бла да ушагъандыла бир бирге.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Оюмла

Жигитни эм фахмуну къадарлары бирди

Бир жазыучуну да жазгъан затларын аны жашауундан, аны кесини адамлыгъындан, халларындан айырып къараргъа жарарыкъ болмаз. Хар жазыучу да кесини жашау халына, биографиясына кертилей къалады. Отарланы Керимни жазгъанлары да анга шагъатлыкъ этедиле.

Ол кеси урушда болуп, аны кёзю бла кёрюп, жоюлуу къоркъуун сынап, къыралыны чынтты солдаты болмаса эди, урушну алай тюз суратлагъан, солдатланы жашауларын, батырлыкъларын да кереклисича кёргюзтген затланы жазалмазлыгъы белгилиди.

Отарланы Керимни китабын («Жолла») окъугъанымда, мени эсиме дагъыда бир зат келгенди: къыралыбызны душманладан къутхаргъан жигитлени жоллары бла фахмуну жолу бир болгъандыла. Ол – поэтни жарыкъ насыбыды. Къысхасы – ахшы поэт жигитлеге тенгди.

КЪУЛИЙЛАНЫ Къайсын,
КъМР-ни халкъ поэти.
1956 жыл.

Ниет ырысхы

Отарланы Керимни кёп назмуларында туугъан жерге тансыкълыкъ, анга термилиу лирика жигитни жашау жолун насыплы да, жарсыулу да этедиле. Ол туугъан жерин анга жашау, акъыл, эс, сабырлыкъ, ийнаныу да берген жуукъ адамынча ангылайды. Айхай да, аны ол халда кёргюзтюр ючюн, Отарланы Керим кёп тюрлю ачыкълау мадарла жыйышдыргъанды. Сёз ючюн, «Тансыкъ тангла» деген назмусун алсакъ, анда туугъан жерини сыфаты тюшюнде кёп кере кёрюнюп, чыгъармада рефренча ётеди.

Ол рефрен (къатланнган сыфатла), лирика жигитни сезим къолайын белгилеп, назмуну лирика отун да кючлендиреди. Алай бла, биз былайда Отарланы Керимни кёчгюнчюлюкге жораланнган назмуларыны юсюнден айта эсек да, кёчгюнчюлюк темасы чыгъармаларыны асламысында энчи ыз къалдыргъанлары баямды.

Отарланы Керим, айтханыбызча, Арисейни бек уллу поэтлеринден бириди. Аны аты кёп миллетлеге белгилиди. Керимни жумушакъ ауазлы лирикасыны асламы орус, къабарты, украин эм башха тиллеге кёчюрюлюп, анга махтау, ыспас да келтиреди. Аны чыгъармачылыкъ иши аз санлы миллетлени литературалары да, дунияны сёз искусствосуна къошулуп, сынаусуз маданиятланы ёсдюрген, суратлау байлыгъы бла башхаланы да кенг жолгъа чыгъаргъан ниет ырысхы болгъанларына шагъатды.

ТОЛГЪУРЛАНЫ Зейтун,
филология илмуланы доктору, профессор.
2012 жыл.

«Рифмаларыгъыз чакъгъанлай турсунла»

Отарланы Керим малкъар поэзияны белгили жырчыларынданды. Ол биринчи назмулары бла кесин отузунчу жылланы алларында танытханды. Андамында ара журналлада чыгъа тургъан назмуланы айтмасанг, 1959 жылда Москвада чыкъгъан «Жолла» («Дороги») деген китабы кёп миллетли совет окъуучу бла биринчи тюбешиую эди поэтни.

Керимни назмуларында энчи суратлау бояула бардыла. Халкъны тарыхын, жашау болумун, адеттёрелерин эм туугъан жерини табийгъатын терен билгени аны поэзиясына миллет шартла берединле. Поэт тапхан суратлау сыфатла кеслерине тартадыла, окъуучуну къайгъы этдиредиле.

Сиз заманындан алгъа уруш этип башлагъансыз, алай а сизни поэзиягъызны бишгенлиги бары аны аламат кёгетлерин сюйгенлени къууандырады. Сизни рифмаларыгъыз чакъгъанлай турсунла, нартланы тиллеринде, Кязимни тилинде, огъурлу малкъар халкъны тилинде жазылгъан назмуларыгъыз а зынгырдап турсунла.

Семен ЛИПКИН,
Къалмыкъны халкъ поэти.
1972 жыл.

Огъурлу эм сабыр ауаз

Бирем-бирем алып, назмуланы окъуп башлайма да, поэтни ауазын эшитеме, огъурлу, сабыр, таукел ауазын. Ол бюгюн биргеме олтургъанча, бетинден бетиме жылыу ура тургъанча, жанымы бир хычыуун сезим бла бирге анга ыразылыгъым бийлеп, жюрегим хош болады. Манга, меничалагъа да ариу айта, жаш жазыучуланы ишлерге, жашаргъа юйрете, аны къалай ышарыучусу кёзюме кёрюнеди.

Гирхожан башында жаз эрттенликни булутсуз кёгюне ушагъан, дуниягъа ачыкъ жюрегини халаллыгъы кёзюн-къашын жарыта, ой, нечик ышарыучу эди ол асыл адам. Жашау къайгъыла, бир унутула билмеген бушуула, ачы эсгериуле, шайтан желлеча, къар юзюлгенича, кече-кюн тынчлыкъ бермей тургъанлай да, ёмюрюнде къыйынлыкъ кёрмеген, ачыу, бушуу сынамагъан кибик эди...

Жаны саугъа жарыкъ сёзден иги не?! Ёмюрден бери, аны бла адамланы кёллерин кётюре, кёбюнде жарыкъ сёзге, иги сёзге къуллукъ эте келгендиле поэтле, жырчыла. Алай, халкъ къыйналгъанда, адамла ачыгъанда, ала да къыйналгъандыла, ачыгъандыла. Ачып, жарсып, къурум ийис этген ачы, мудах сёзле бла тарыгъыу кюйле айтхандыла. Керим да аладанды. Бирде кюн тёгюлген жангы кырдыкча, бирде жалын къаралтхан къайын кесеуча сёзле бла жазгъанды назмуларын, жырларын, поэмаларын.

МОКЪАЛАНЫ Магомет,
КъМР-ни халкъ поэти.
2002 жыл.

устасы, бийик ышанлы инсан

Къалам къарындашыны сёзю

КъМР-ни халкъ поэти Отарланы Керим шыкъычы акъылман Мечиланы Кязимни жашауун бир кесек игилендирир ючюн, кёп иш тындыргъанды. Аны тилегине кёре, Кязим айдан артыкъ заманны «Нальчик» къонакъ юйде жашайды. Бу ууахтыда анга къонакъгъа Керим бла Къайсын терк-терк келип тургъандыла. Мечи улуну биринчи назму жыйымдыгъын чыгъарыргъа да Отар улу болады кёз-къулакъ. Ызы бла СССР-ни Жазыучуларыны союзуна киргенине шагъатлыкъ этген китапчыкъны да аны къолундан алады акъсакъал.

Ол заманда аллай ишле бла кюреширге бек къыйын болгъанды. Биз дагъыда бир затны унутмазгъа керекбиз. Кязимге зар кёзден къарагъанла, аны жоягъа излегенле да бар эдиле ол ууахтыда. Ала Мечи улу Совет Союзгъа терс кёзден къарайды, ол хажиди, аны бир бёлек чыгъармасы ислам динни, Къуранны махтайды, бизни уа сёкген этеди, деп жазгъандыла.

Алай Отарланы Керим кесини устазын битеу ол огъурамауладан къоруулагъанды, закий назмучугъа къалкъанлыкъ да эталгъанды. Бу иш быллай жолну бармаса, баям, биз шыкъычы акъсакъалны кёп назмусу бла не хазна тюбер эдик бюгюнлюкде.

Жашау къыйматлы, ёмюрлюк тизгинле

Жыллагъа бойсунмагъан хурметлик

Акъылман устазына кертичилигин, жюрек халаллыгъын XX ёмюрню бек зарауатлыкъ урушуну къанлы аулакъларындан, кёчгюнчюлюкню жылларындан ётдюралгъанды Отар улу. Сюргюнден Кавказгъа къайтхандан сора уа аны эсин бийлеген бир оюм барды: «Кязимни къабырын ата-бабаларыбызны асыл жерине кёчюрюу!» Ол умут бла Керим Къазахстаннга (Талды-Курган область, Тельман атлы колхоз) барады. 1945 жылда анда ауушханды акъылман.

Алай Мечи улуну ахлулары, жуукъулары, жерлешлери хажини ата журтуна къайтарыугъа къажаулукъларын билдиредиле. Ала айтханнга кёре, шыйыхны обасыны тёгерегинде аны юй бийчеси, сабийлери, жуукъулары, кёп да шыкъычы асыралгъандыла. Ёлгенле, мында жер юлюшлерин тапханла, ол дунияда окъуна, бир Кязимни къабыры айыртланып Ата журтха кёчюрюлсе, сёзсюз, ёксюзлеге санарыкъдыла кеслерин. Аны ючюн а артыгъыракъда тиширыула тилегендиле Керимден Кязимни къабырын кёчюрюу хапарны мындан арасында унутуп къоярыгъын...

Бюгюн Мечиланы Кязимни къабыры туугъан жеринде, ата журтунда кесини тёр жерин тапхан эсе, сёзсюз, бу ишде Отарланы Керимни юлюшю болмагъанча уллуду.

Титиретген суратла

Керимни Азияда жазылгъан чыгъармаларында сёз азды, оюм а кёп. Аны назмулары, тюз да чийленнген ачыкъ жаралача, къычырадыла, баямлайдыла ары дери жер жюзюнде болмагъан тау миллетге жетген учузлукъну, артыкълыкъны юсюнден. Бу тизгинле аны бла бирге ол ахырзаманны жыртхыч жаныуар ышанларын, жийиргенчли гимхотун кёргюзтген документлеге да ушайдыла.

Отарланы Керим, сёзсюз, Шимал Кавказны бек байтамал, айтхылыкъ назмучуларындан бириди. Аны бир тюрлю терсликлери болмагъан кёчгюнчю халкълагъа - малкъарлылагъа, къарачайлылагъа, чеченлилеге, ингушлулагъа, къалмукълулагъа - жораланнган назмулары, поэмалары, балладалары кертилик шартлары бла, сур жорукълары бла да айырмалыдыла.

Отар улу кеси чыгъармаларында аллай гъурушхалыкъланы, артыкълыкъланы, сюргюндеги болумну масхапсызлыгъын алай уста суратлайды, артыгъыракъда кёчгюнчюлюк азабын чекгенлени, ол ахырзаман жыллагъа жангыдан атханча, санларын суукъ тер тузакълайды. Аны назмуларыны жигитлери, ёлюм азабыны къучагъында да, кеслерини адамлыкъ, таулулукъ, кишилик ышанларына кертичилей къаладыла. Сабийлеге, къартлагъа себеплик этерге кюрешедиле, ахыр гыржын бурхуларындан окъуна башхалагъа юлюш чыгъарыргъа ашыгъадыла, Ата журтларына кертичилей къаладыла.

Жер жюзюнде, мен оюм этгеннге кёре, сау халкъланы, тамырлары бла къалыубаладан бери жашап тургъан жерлеринден къобарып, эзип, малтап, чач-тюк этип, Орта Азияны, Къазахстанны къыйыры-чууу болмагъан къум тюзлерине къуюлгъанланы жашау турмушларыны юслеринден Отарланы Керимге дери аллай чыгъармала хазна адам жазмагъанды. Ол назмуланы Франциско Гойяны «Урушну къыйынлыкълары», «Капричос», Пабло Пикассону «Герника» суратлары бла тенглешдирирге боллукъду.

Данте Алигьериге инсанны жаныуарлыкъ, жыртхычлыкъ къылыкъларын, ышанларын баямлар, ачыкълар ючюн, ёз оюмуну кючю бла къуралгъан жаханимге тюшерге тюшгенди «Божественная комедия» деген дастанында.

Жер жюзюнде берияла, сталинле къурагъан жаханимни суратлайды кесини аламатлыкъ баллада-сарынларында Малкъарны, Къарачайны да бек уллу поэтлеринден бири Отарланы Керим а.

Ата журту

Бахсанчы акъылманны лирикалы чыгъармаларында - деменгили сюймеклик, туугъан ташына тартылыу, таурухлу, жомакълы Ата журтуна, Кавказ тауланы патчахына Элбрусха – чексиз кертичилик эсленеди. Аны назмуларыны, балладаларыны, дастанларыны асламысы жигит, асыл, ёхтем Малкъарына сюймеклик салауатды, гимнди.

Чынтты поэзияны ёмюрлюк ахы, мен оюм этгеннге кёре, бизге Олимпни тейрилеринден урланнган от бла бирге тюшгенди, эннгенди. Уллу, ахырзаман къуш, аны ючюн мажюсю тейрилени таматасы Зевсни буйругъу бла, къурч буруну бла кёкюрегин, бауурун жыртханды Кавказда къаягъа темир сынжырла бла байланнган Прометейни.

Къан тамычылары, тейрилеге тенгши тулпарны бауруну кесекчиклери, эт урходуклагъа къошула, жангыра, жангыдан жана, уякъ бюртюкчюкле, рухий урлукъчукъла бола... Артда аладан, заман ётгенден сора, жаратыла файгъамбарла, билгичле, акъылманла, закий поэтле. Аладан бири уа, мен оюм этгеннге кёре, сёзсюз, Отарланы Сарымырзаны жашы Керимди.

Иги къуюм этиую бла, огъурлулукъгъа, адамлыкъгъа ийнаныу бла, уллу ишлени тамамлаугъа итиниую бла да ол жазыу ишге берилгенлени алларында болгъанды. Бар жазгъанлары бюгюнлюкде да анга шагъатлыкъ этгенлей турадыла.

Бийиклик

Битеу жер жюзюндеги айтхылыкъ, ёлюмсюз чыгъармала, ала тюрлю-тюрлю ёмюрледе туугъанларына да къарамай, бир бирлери бла бек байламлыдыла. Ала, ол деменгили чыгъармала, биз да билмей тургъанлай, кеслери алларына табадыла бу чакъда алагъа бек керек болгъан окъуучуну, къараучуну, тынгылаучуну да...

Чыганлы къатын, таш сала, айтды: «Сен
Жюз жыл жашарыкъса,
кёрмей жеринги»
Жюрегиме ауур жара салды,
сер,
Ары жюз къама киргенча
кёрюндю.

Чыганлы къыз а айтды:
«Тамбла сен
Туугъан жеринге къайтаса,
ёлюрге!»
Жюрек жарамы кюйгени
болду сел,
Кимден да мен насыплыча
ёмюрде.

Хар сёзню, тизгинни ишлеую, эбине жетиую, жым-жым жылтырауу бла кёзюнгю къаматыуу, кёптюрсюнлюлюгю, теренлиги... Аны бла бирге уа женгиллиги, ангылашыныулугъу айтыла тургъан оюмну, бир тюрлю жалгъаныуу болмай, табийгъат жуукъулугъу. Жазыу гыллыууну оюмлу оюулугъу сейирге да къалдырады, къууанч тыпырлы да этеди, ёмюрлюк дуача да эшитиледи.

Отарланы Керимни назмулары жарыкъ нюрлюдюле, жашау къыйматлыдыла. Аланы кеслерини да къанлары, жанлары болгъанча, мындан арысында уа аны туудукъларыны жанында сюеллыкча бизге, аны окъуучуларына, къыйын сагъатыбызда билеклик, нёгерлик этерча.

Назмучулукъ ишде аллай бийикликлеге, айхай да, жаланда уллу сёз уста, сёз билгич, палахла гюренин гунч эталгъан акъылман чыгъаллыкъ эди. Аны чыгъармаларын окъугъан а, сёзсюз, энди жер къаны болмаз, ийнаныуун тас этмез, таулулукъ, адамлыкъ ышанларына бютюнда бегирек берилип, кертичиликде жашар.

Тау адет, нартчылыкъ тёре Отарланы Керим бла бирге жашагъандыла, анга бар палахлы боранланы хорларгъа ала болушхандыла. Аны аламатлыкъ чыгъармалары кеси окъуучуларын тапхандыла, Керим жаны кибик кёрген тау миллетинде.

Биз а мындан арысында да кёп иш тындырыргъа керекбиз аны уллу, деменгили, ёмюрлюк ишине кёртичи болур ючюн. Малкъарны, Кавказны, Россейни закий сёз устасын узакъда, кенгде жашагъанлагъа да танытыр ючюн.

БЕППАЙЛАНЫ Муталип,
КъМР-ни халкъ поэти.

СУРАТДА: (солдан онгнга) Макытланы Сафар, Шахмырзаланы Саид, Отарланы Керим бла Саид, Залийханланы Жанакъайыт.

Унутулмазлыкъ хазна

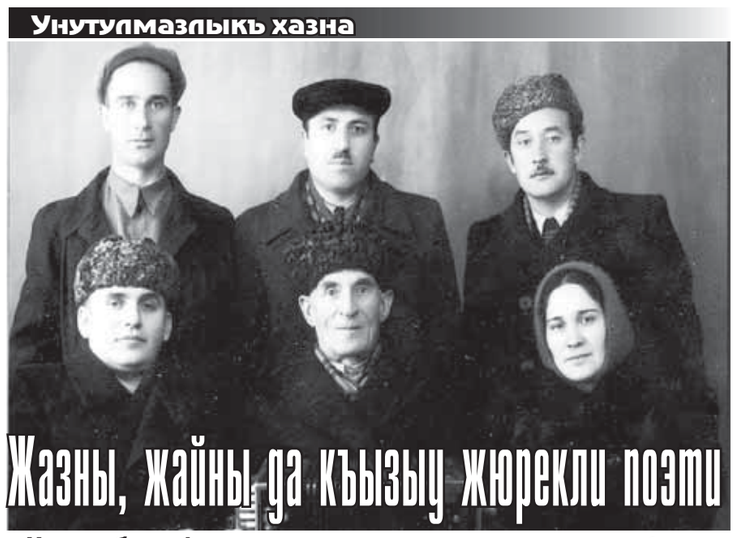

Жазны, жайны да къызыу жюрекли поэти

Миллетибизни фахмулу, уллу поэтлеринден бири, Урунууну Къызыл Байрагъы, Къызыл Жулдуз орденлени иеси, КъМР-ни халкъ поэти Отарланы Сарымырзаны жашы Керимни аты малкъар халкъны адабият хазнасында энчи тёр жерде сакъланады.

Жазыучу 1912 жылда туугъанды. Ол жыл кёп атлары айтылгъан инсанла да дуния жарыгъын кёргенлерин белгилерчады, ол санда Лев Гумилёв, Микеланджело Антониони, Ким Ир Сен, Лев Ошанин, Борис Покровский, Ярослав Смеляков. Александр Блок а заманны ышаныусузлугъун, мутхузлугъун белгилеген «Ночь, улица, фонарь, аптека...» деген тизгинлери бла 1912 жылны литератураны тарых бетлеринде мудах ызлайды. Ол тынгысыз чакъланы хауасын солуйду Сарымырзаны юйюнде туугъан жашчыкъ – келлик заманда таулулуаны жакъчысы, жырчысы боллукъ жазыучу да.

Отар улуну биринчи чыгъармалары 1930 жылда окъуна басмадан чыкъгъандыла, ол кезиуде анга жаланда онсегиз жыл болгъанды. Ызы бла чыкъгъандыла «Жолла» (1956), «Сагъышла» (1958), «Дальние дороги» (1958) бла «Дороги» (1959), Туугъан жерим (1960), «Сайламала» (1962), «Жылла» (1964), «Сынла (1972), «Заманны ауазы (1990) эм кёп башха китаплары. Бюгюнлюкде, мен билгеннге кёре, аны назмуларыны бла поэмаларыны жетмиш проценти чакълы бири алыкъа орус тилге кёчюрюлмегендиле.

Кесини заманында В.Г Белинский Кавказ поэтика фахмуланы бешиги боллугъун чертип айтханды. Алай болмай да не амалы барды, мындача къудурет, мындача хауа, мындача халаллыкъ дуния башында бир жерде де тюбей болмазла. Ол болумлада уа табийгъат, жаухар минчакъланыча, сымарлап, агъартып, жылтыратып бергенди бизге бийик ышанлы инсанланы, аланы араларында Малкъарны ийнакълары Кязим, Къайсын, Керим, Танзиля.

Буруннгулула хар жерни кесини закийи барды дегендиле. Закийлиг а, мен оюм этгеннге кёре, Ата журт бла, жер бла, туугъан тамырла бла къаты байламлыды. Узакъ Гирхожанда тууп, аны тау шорхаларыны зынгырдауларын эшитип, тау хауаны таза салкъын аязын солуп, анасы Шахарханны нартланы юсюнден жомакъларына тынгылап ёсген Керимге да къадар фахмулулукъну ариу да, алай къыйын да жолун буюрмай не амалы бар эди. Алай келеди дуниягъа поэт.

Керимни дуниясы – ол бийикликни, тазалыкъны, огъурлулукъну дуниясыды. Анда таула, кюн, жулдузла, булутла, жаннган отла, къазауат жылла, эрттенле, ингирле, саулай айтханда, жашау ёмюрлюк бирлешип, окъуучуну кесине тартып, жуукъ этип къоядыла. Керимни айы, кюню бирсиникилеге ушамайды, ала бирде ачыкъдыла, жылтырауукъдула, жашауну ариулугъуна, насыплылыгъына ийнандыргъанча, бирде уа мутхуздула, булутла артына бугъупдула, суукъдула. Отар улуну поэзиясыны баш темасы жашау бла ёлюмдю, ала аны чыгъармачылыгъыны ал тизмелерине тюйрелип, ахырына дери эшилип баргъан сейир ызладыла.

Къайсы уллу поэзяны да баш темасы не заманда да ёмюрлюк болгъанды. Сарымырзаны жигит, батыр уланы Керимни тизгинлери анга толусунлай шагъатлыкъ этедиле десем, даулашырыкъ болмазсыз. Аны жылларында, жолларында, жырларында биз бийик лириканы биргесине чексиз патриотлукъну, уллу адамлыкъны, ёлюмсюз таза сюймекликни кёребиз. Поэтни хар тизгини адамны, халкъны жарыкълыкъгъа учундурады, кёл этдиреди, ийнандырады. Аны бла бирге Керим жазны, жайны поэтиди, ол тамблагъы кюнню ахшылыгъына ийнаннган, ол ахшылыкъ келир ючюн жанын-къанын аямагъан инсанды: Жаннган отха мен энтта кирирме// Сени ючюн, санга базына// Сакъла мени! Мен энтта келирме// Сени балли чакъгъан жазынга, дейди ол назмуларыны биринде.

Поэтни жюрек жылыуу, чыгъармачылыгъыны къызыу оту окъуучуланы бир заманда да уллу кёллюлей къойгъан болмазла. Аны юсюнден профессор Наталья Смирнова былай айтханды: «Отар улугъа энчи заманны – кюнню халы терк алышыннган балдражюню кезиуюню – поэти болургъа тюшгенди. Ёмюрню тынчлыкъсызлыгъы, тынгысызлыгъы аламат метафораланы болушлукълары бла аны назмуларында жерлерин табадыла».

Хау, Отарланы Керим урушну сур бетин кёрген фронтчу болгъанын да барыбыз да билебиз. Алай ол урушну солдаты болгъанлыкъгъа, не заманда да жашауну, аны ариу бетлерини, тюрсюнлерини жарыкъ ауазлы поэти эди. Аны къазауатны жылларында жазгъан затлары жан-къан сермешлени кезиулеринде да адамлыкъ, огъурлулукъ, тазалыкъ дегенча сезимлени хорлагъанларыны, 1945 жылны май айыны къуанчына элтген жоллада инсанлыкъны, таулача, бийикликни, таулулукъну тас этмеулюкню юсюндендиле.

Белгилисича, жыйырманчы ёмюрню поэзиясы уллу сынауладан ётгенди, басынчакълауладан, къыттыкъладан, отладан. Аллай болумладан жаратылгъандыла Арсений Тарковскийни «Немецкий автоматчик», Юлия Друнинаны «Кто говорит, что на войне не страшно», Александр Твардовскийни «Я убит подо Ржевом», Къулийланы Къайсынны «Палах келгенде» эм бирси аллай назмула. Отарланы Керим да 1942 жылда, къайнагъан ачыуу селеймей, къызгъан жюреги суумай, къолуна къалам алып, «Мени жарсыулу жырым» деген назмусун тагъады: О, мени жарсыулу жырым – Кавказ!// Азатлыкъны не болгъанын билмеген сылыкъла// Кюрешелле санга болургъа баз. Алай андан да уллу сынау алыкъа алда боллугъун а биле болурму эди поэт?!

Отарланы Керимни, Малкъарны бла Къарачайны уллу, айырмалы жазыучуларындан бирини, бизни халкълагъа жетген кёчгюнчюлюк азабына жюреги кюймей да къалай къаллыкъ эди! Терсликлери болмагъан миллетлени, тыпыр ташындан, жылы от жагъасындан суууруп алып, къумлу тюзлеге тёкгенлеринде, бирле ийнаныуларын тас этип, къара сагъышлагъа бёленнгендиле, тюнгюлгендиле.

Ол зарауатлыкъны кётюрмегенлей поэт да «жашлары, туудукълары да урушда ёлгендиле, Ата журтларын къоруулай, къадар а дагъыда анга гурушха болгъанды, аны миллетин къырыулай, туугъан жеринден къыстады» дейди, аурыгъан жаны бютюн мутхузлана, жаралы саны бютюн къыйнала. Аны «Чеченлини ийнеги» деген назмусу уа ол кезиуню къылыкъсыз болумун, учузлугъун туура кёргюзтген, шарт магъаналы суратладан бириди. Алай айтыргъа тийишли болур, къайсы болумлада да бизни халкъны асламысыны Ата журтуна кертилей къалгъанына поэт битеу жюрегинден къууаннганын бир заманда да букъдурмагъанды, ол къууанчы аны жюрегине сыйынмагъанлай назму тизгинлеге да кёп кере бурулгъанды.

Кертиди, не къыйынлыкъладан, жарсыуладан сора да жарыкъ кюнле жетмей къалмаучудула – ол жашау жорукъду. Керим а не заманда да игиликге ийнаннган, аны келлигине ышаннган къауумдан болгъанын энтта чертип айтама. Ол къайсы заманлада да тау череклени шорха тауушларын, Чегемни чучхурларыны зынгырдауларын, таулада желлени сызгъырыуларын, Малкъарда жолланы шошлукъларын, Къарачайны жангы жарыкъ жырларын эшитгенди, алагъа ёмюрлюк салауатла такъгъанды.

Жылла, жолла, жырла – Керимни поэзиясыны баш магъаналы ызларыдыла. Аны лирикасы эсиме жыя къобузну назик макъамларын келтиреди, Къазийланы Билялгъа Отар улу кеси жоралагъан назмусунда айтханыча, бизни барыбызны да «ол ариу тартыула къанат битдирип, жюреклерибизни учундурадыла». Назмула уа – ала тарыхны бир бетлеридиле, Керимни чыгъармачылыгъы уа бу дуниялыкъда ышандыргъан, къууанч саугъалагъан хазнады. Поэт 1972 жылда: «Назму – ахшы умутну жериди», - деп жазгъан эди да, биз да, аны окъуучулары, шайырны бийик керти сёзюне табынып, анга бюгюн да ийнаннганлай турабыз.

ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат.

СУРАТДА: (солдан онгнга) олтургъанла Отарланы Керим, Къазийланы Билял, Батчаланы Думасар; сюелгенле Батчаланы Таубий, Къулийланы Къайсын, Боташланы Исса.

Отарланы Керим

Тансыкъ болгъанма

Ой, алгъын кибик жауа болурла,
Жай жалпакълада жауунла.
Кече тюшюмде тынчлыкъ бермейле,
Ах, бизни таула, ауулла.

Ой, алгъын кибик шууулдай
болурла
Бийик къаялада чучхурла.
Тюшюмде тынчлыкъ бермейле
манга
Ах, сыйлы ата къабырла.

Ой, талалада отлай болурла
Субай аякълы тау журла.
Кече тюшюмде тынчлыкъ бермейле,
Ах, бизни эски тау жырла.

Ой, тау сыртлада жата болурла,
Къой сюрюулеча, туманла.
Атлагъа минип, къол булгъайла
манга,
Ах, жигит таулу уланла.

Ой, ала мени чакъыра болурла
Биргелерине сермеше.
Къурч бичагъымы узаталла манга:
– Кел, кирейик, – деп,– кюрешге!

Ой, ала манга къычыра болурла:
– Къоруулайыкъ, – деп,– тауланы! –
Бизге ёлюрге тюшсе да, душманнга
Къулгъа къоймабыз сауланы!

Ой, мен билеме, къарындашларым;
Сиз хорлатмазсыз душманнга.
Мен сизге нёгер боллукъ тюйюлме,
Бош къарамагъыз сиз манга.

Мен бошагъанма уруш жолуму,
Жыкъгъанды фашист автомат.
Мен, жараларым къыйнап, жатама;
Бичагъым – сизге аманат.

Ой, ол алкъын гумух болмагъанд,
Болгъан эсе да кёп ишде.
Аны тенгледен бири жюрютсюн,
Къурч бичагъымы кюрешде.

Мени уа жатма къоюгъуз мында,
Жараларыма бакъдыра...
...Ой, жалпакълада жауунла
жауалла,
Кёкню элия чакъдыра.

Ой, мени сизден кенгнге атдыла
Уруш боранны желлери.
Ах, сизге къалай тансыкъ болгъанма,
Узакъ Малкъарны эллери!

Аязчыкъ

Сени излей, дунияда кёп
Жолла къыдырдым.
Жол жанында, ышыкъ излеп,
Арып олтурдум.

Къалкъыдым, аз, кёп эсе да,
Билмедим, алай
Ийнакълайды ким эсе да,
Чачымы сылай.

Уятыргъа кёзю къыймай,
Ийнакълайды ол.
Мени анда жангыз къоймай,
Шош сакълайды ол.

Аны сен сунуп, тюшюмде:
– Ариуум! – дедим.
Жылы къолунгу юсюмде
Мен кёп изледим.

Тапмай, уянганда къалкъып,
Тауладан азчыкъ
Юфкюре эди шош, салкъын
Ингир аязчыкъ.

Киши да жокъ! Ол бла мен.
Сордум алайда:
– Айтчы, аязчыкъ, маржа, сен,
Сюйгеним къайда?

– Ол чачынгы сылагъанмы?
– Хау, шуёхум, ол!
– Ол жукъунгу сакълагъанмы?
– Кёргенсе, сау бол!

Ол къайры кетди? Мен аны
Излейме, – дедим.
– Ол мен эдим, ойнагъанны
Кеч! – деп тиледи.

Аяз кюлген болмаз азгъа,
Тие чачына.
Мен да алдатдым аязгъа,
Аны сен суна.

Къайдаса сен? Бир хапар бер!
Эшитеме тюзде:
– Излегенин табады эр.
Эр эсенг – изле!

Алгъа!

Бизни жолгъа чыгъарады
Жарыкъ байрамыбыз.
Жай тангыча, къызарады
Къызыл байрагъыбыз.

Кёк чегетледен ётербиз,
Наныкълы чатладан.
«Эрттен ахшы болсун!» – дербиз
Бийик ныхытладан.

Жолда тынгылай барырбыз
Къанатлы жырлагъа.
Къаячылача къарарбыз
Бийик акъ къырладан.

Биз, кийиклеча, ёрлербиз
Сары къаялагъа.
Хапар сора, тигелербиз
Эски къалалагъа.

Буз жетип, тюйюп барса да,
Бизни жунчуталмаз.
Тауну элия урса да,
Бизни къоркъуталмаз.

Кече къонакъда къалырбыз
Къалауур къошлада.
Неда чатырла салырбыз
Желли ауушлада.

Боран урса да, букъмабыз
Ташла ышыгъыша.
Тынгылай кетип, жукъларбыз,
Хансла ушагъына.

Жангы ауушла ачарбыз
Бугъей жарларында.
Татлы тюшледе учарбыз
Жулдуз жолларында.

Танг жулдузуму жарыгъы

Тас этип къойдум желде, жауунда
Танг жулдузуму жарыгъын.
Узакъ чучхурну шууулдауунда
Эшитеме сени жырынгы.

Мен ашыгъама ары барыргъа,
Тынгылай кетип ол жыргъа,
Кече арада сен суу алыргъа
Келген сунама чучхургъа.

Жырынг чакъыра, жагъагъа келсем,
Сени кёрмейме алайда.
Къууанчлы тюшлей, кетип къалдынг
сен,
Къайда излейим мен, къайда?

Сен суу жагъада, алгъынча, сакълап
Тураса, дедим, жангызлай.
Алай сен, мени кенгден ийнакълап,
Кетгенсе, эрттен жулдузлай.

Сен, элигизге кетгенли бери,
Манга къагъыт да жазмадынг.
Унутупму къойдунг, башханы
кёрюп?
Сюймесенг, сылтау азмыды?!

Мен кишиге да бармайма, ариу,
Алдап кетдинг деп, тарыгъып.
Сюймеклик деген – тауладан ауур,
Танг жулдузуму жарыгъы!

Мен, жыл саусузча, жюрегим
тарай,
Сени кёреме тюшюмде.
Мен, жаз тангына къууанчлы
къарай,
Насып барына тюшюндюм.

Мен келечиге сени ызынгдан
Эрттен аязын иеме.
Битеу дунияны ариу къызындан
Жангыз да сени сюеме.

Шоферни жыры

Мен колхозну шофериме,
Элде жашладан бириме,
Жигитме деп махтанмайма.
Не таулада малчыланы,
Сабанлада алчыланы
Кесимден хомух сунмайма.

Алай болгъанлыкъгъа, киши
Терс айтаса демез, ишим
Кёп да игиди аладан.
Мен къобама танг атхынчы,
Кёкде жулдузла батхынчы,
Чыгъама жашил таладан.

Жюк машинам а, чаришге
Чыкъгъанча, барады ишге,
Ишими алай башлайма.
Тау жоллада кетип бара,
Тангны жарыгъына къарап,
Жангы кюнню алгъышлайма.

Кюн, алтынча, къызарады.
Машинам желча барады.
Къалай ариуду ол заман!
Тюзде чапхан терк атлыны,
Кёкде учхан къанатлыны
Ызындан жетип, озама.

Жумушларымы мажарып,
Мен, кюнлюк жоллада арып,
Ингирде юйге келеме.
Алай манга солуу къайда!
Бир ариу къыз мени тойда
Сакълап тургъанын билеме.

Мен да анга тюбегенлей,
Бир абезех тепсегенлей,
Ол той бошалып къалады.
Жарсыууму къыз кёрмейди,
«Сау къал!» – дейди, къол
бермейди.
Иш кырты анда болады.

Мен юйге мудах кетеме,
Жолда кёп сагъыш этеме:
Башханы жарата болур.
Алай, билалмайма, ол къыз,
Мени кёрсе, жарыкъ жулдуз
Кибик, нек жарыта болур?

ХУРМЕТЛЕУ

Гюлле салгъандыла

Хасанияны 16-чы номерли орта школунда окъугъан жашла бла къызла устазлары бла бирге окъуу юйню арбазында Уллу Ата журт урушну кезиуюнде ёлген эллилени хурметине ишленнген эсгертмеге эмда къарындаш къабырлагъа гюлле салгъандыла. Андан сора, классларына барып, Хорламны, Ата журтну юсюнден назмула окъугъандыла.

9 майда уа, аппаларыны суратларын алып, «Ёлюмсюз полкну» тизгинлеринде баргъандыла.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

МИТИНГ

Аскерчилени эсгергендиле

Уллу Хорламны кюнюнде Черек районда жашагъанла ары келген къонакъла бла бирге Уллу Ата журт урушда Къашхатау ючюн сермешледе ёлгенлеге ишленнген эсгертмеге гюлле салгъандыла. Элни къоруулаучуларыны араларында кёп миллетлени келечилери бар эдиле. Ол кюн Черек районнга Нальчикде азербайджанлыланы миллет культура араларыны келечилери да келгендиле.

Митинг а 1942 жылны октябрь айында 37-чи армияны экинчи гвардиялы мараучу дивизиясыны 875-чи полкунда сермешген аскерчилени бла командирлени хурметлерине ишленнген эсгертмени къатында болгъанды. Алайгъа эрттенликде, сагъат он бола, Черек районну бла Къашхатауну администрацияларыны башчылары Къулбайланы Алан бла Къазийланы Мурат, жер-жерли самоуправленияны советини, районну ветеран биригиуюню, республикада «Азери» маданият араны келечилери, школчула, эллиле эм башхала да келгендиле.

Митингде сёлешгенле ёсюп келген тёлюню патриот ниетде юйретиуню магъанасы уллу болгъанын чертгендиле, Уллу Ата журт урушда ата-бабаларыбыз этген кишилик, Хорламны бла эркинликни ма ала келтиргенлерин бир заманда да унутулмазча этерге кереклисин да айтхандыла.

Уруш жыллада Къашхатауну тийрелеринде ёлген аскерчилени атларын белгили этиу эмда аланы жууукъларына билдириу бла эрттеден бери кюрешген Уяналаны Виктор а экинчи мараучу дивизияда къуллукъ эте, Къашхатау ючюн сермешледе ёлген аскерчилени араларында белгисизле алыкъа кёп болгъанларын, аланы табып, хурметлерге кереклисин чертгенди.

Азербайджан диаспораны келечилери уа Уллу Ата журт урушну кезиуюнде ёлген жерлешлерини къыйынларын эллиле унутмагъанлары, хурмет этгенлери ючюн ыразылыкъларын билдиргендиле.

Ахырында алайгъа келгенле эсгертмеге гюлле салгъандыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

ЖОРАЛАУ

Байракъны кётюргендиле

Уллу Хорламны 77-жыллыгъына жораланып, Чегем муниципал районда «Эсгериуню эстафетасы» патриот акция ётгенди. Анга жер-жерли власть органланы, ич ишлени структураларыны, жамауат биригиулени келечилери, устазла, школчула, «Юнармия» биригиуню эки жюзден аслам келечиси эм башхала къатышхандыла.

Жаш аскерчиле 77-метрлик Георгиевский лентаны Чегемни ара орамы бла элтгендиле. Колонна Маданият юйню аллына жетгенде уа, районну жырчылары бла тепсеу къауумлары къатышып, уллу концерт башланнганды. Ахырында «Эсгериуню эстафетасы» черекчилеге берилгенди.

Ызы бла ол кюн Чегем районда жашагъан алты мингден аслам адам «Ёлюмсюз полкну» тизгинлеринде ётгенди.

Аны бла бирге Чегем районну жамауаты Уллу Ата журт урушда ёлгенлеге салыннган мемориал комплексни къатында республикада уруш баргъан жерлени жокълар акъыл бла къуралгъан тёрели автопробегни колоннасына чакъыргъандыла, патриот сезимни тас этерге жарамазлыгъын да белгилегендиле.

Ызы бла бир минутну шош туруу эм гюлле салыу да болгъанды. Алайдан колонна Бахсан районнга атланнганды.

Чегем тарында уа парадромда районну администрациясыны башсычы Юра Борсов коллегалары бла бирге хауагъа Хорламны белгисин бла Георгиевский лентаны кётюртгендиле. Акциягъа ол кюн солургъа келген туристле эм башхала да къатышхандыла. Аны бла бирге сахнада концерт баргъанды, жаш артистле Уллу Ата журтха жораланнган жырла эм назмула айтып, къонакъланы кёллерин кётюргендиле.

ЖОКЪЛАУ

«Сиз сайлагъан жолдан таймай барлыкъбыз»

Уллу Хорламны байрамыны аллында Чегем муниципал районну администрациясыны башчысы Юра Борсов Уллу Ата журт урушну ветеранын Хочуланы Магометни жокълагъанды, сыйы-намысы бийикде жюрюген акъсакъалгъа саулукъ, мамырлыкъ эм, жууукъ-ахлуларындан къууана, узакъ ёмюр тежегенди.

– Сиз, жаныгъызны, къаныгъызны аямай, Уллу Хорламны келтирген, къыралыбызны, халкъыбызны фашистледен азатлагъан, ёсе келген тёлюлеге юлгю болгъанлай къаллыкъ жигитлесиз. Бизни да мындан арысында борчубуз сиз салгъан жол бла таймай барыргъады, – деп къошханды Юра Карабиевич.

Хочуланы Бекмырзаны жашы Магомет урушну кезиуюнде Шимал-Кюнбатыш, Ара эм Карелия фронтлада къазауат этгенди. Экинчи дуния урушда бек уллуладан эм магъаналыладан бирине саналгъан Курск сермешге къатышханды. Урушну Норвегияны Киркенес шахарында бошагъанды. Уллу Хорламны байрамына уа Москвада тюбегенди.

Ол Махтаулукъну ючюнчю, Уллу Ата журт урушну экинчи даражалы орденлерине, «1941–1945 жыллада Уллу Ата журт урушда Германияны хорлагъаны ючюн», «Жигер урунгны ючюн» майдаллагъа эм башха саугъалагъа да тийишли болгъанды.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

СПОРТ

Гёжефлерибизде – «алтын» бла «доммакъ»

Республиканы Спорт министерствосу билдиргенге кёре, бу кюнледе Омск шахарда ММА къатыш аскер тутушуудан Россейни биринчилиги бардырылгъанды. Ары Россейден 350-ден аслам спортчу къатышханды.

Къабарты-Малкъар Республиканы гёжефлери да кеслерин иги кёргюзтгендиле. Алай 14-15-жыллыкъланы арасында сан категорияда Аппайланы Амир (57 кг) биринчи болгъанды.

12-13-жыллыкъланы къауумунда эришген Тамерлан Кармоков (32 кг) бла Имран Мансуров (57 кг) доммакъ майдалла алгъандыла.

Жашла Алим Мешевде бла Руслан Шухостановда жарау этедиле.

ЛАЙПАНЛАНЫ Мадина.

ПРОКУРАТУРА

Сакълыкъны тас этгенди

Республиканы прокуратурасы авария этген инсаннга ачылгъан уголовный ишни къабыл кёрюп, сюдню къарарууна бергенди. Жол-транспорт болумда юч адам жоюлгъанды. Терсленнгеннге РФ-ни УК-сыны 264-чю статьясыны 5-чи кесегине кёре материалла ачылгъандыла. Башхача айтханда, ол жолда жюрюуню жорукъларына бузукълукъ этип, билмей, сунмай инсанны саулугъуна ауур заран салгъаны, эки эм андан да кёп адамны ёлтюргени ючюн терсленеди.

Былтыр августда ишекли Бахсан районда жолда жюрюуню жорукъларына бузукълукъ этип, маршрут такси бла къагъышханды. Аварияда алты адамны саулугъуна ауур заран салыннганды, аладан ючюсю алгъан жараладан ауушхандыла.

Уголовный иш Бахсан район сюдню къарарууна берилгенди. Законлагъа тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги 7 жылгъа дери сыйырылыргъа боллукъду, машинаны жюрютюрге эркинлиги да 3 жылгъа тохтатылады.

Аманлыкъчылыкъ

Аракъыны хатасындан – жарсыу

Быйыл 27 мартда 1957 жылда туугъан тырныауузчу кесини фатарында тос къатыныны жашы бла бирге аракъы иче болгъанды. Эр киши аны кёрюп болмай, ёлтюрюрге умут этгенди. Муратына жетер ючюн, аны кёкюрегине бичакъ бла ургъанды. Алгъан жарадан экинчиси алайда ёлгенди.

Бу аманлыкъ бла байламлы РФ-ни СК-сыны Элбрус районда бёлюмюню къуллукъчулары Россейни УК-сыны 105-чи статясыны 1-чи кесегине кёре терслеу материалла ачхандыла. Ол къабыл кёрюлюп, сюдню къарарууна берилгенди.

Улутхагъа эки миллион сом излегендиле

Коррупциягъа къажау оператив жумушланы кезиуюнде РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны къуллукъчулары Ич ишле министерствону эки оперуполномоченныйини бла республилканы инсаныны законсуз ишлерин тохтатхандыла. Ала аманлыкъчы къауум къурап, адамладан ачча излегендиле, улутха берирлерине зорлагъандыла, андан сора да уголовный жууапдан къутхарыргъа бурулгъан законсуз ишни толтургъанда хыйлачылыкъ этгендиле.

Быйыл 22 апрельде ишеклиле нальчикчи тиширыудан 2 миллион сом алгъан кезиуде тутулгъандыла. Ачханы аны жууугъуна ачылгъан уголовный ишде жалгъан шагъатланы жарашдырыр ючюн излегендиле.

Терсленнгенлеге РФ-ни УК-сыны 159-чу статьясыны 4-чю кесегине кёре уголовный иш ачылгъанды.

Россейли законлагъа тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги 10 жылгъа дери сыйырылыргъа боллукъду.

Алдап, ачханы къымгъанды

КъМР-ни полициячылары оператив-излеу жумушла толтуруп, хыйлачылыкъ этгенине ишекликде алгъын да сюдню оноуу бла жууапха тартылгъан 44-жыллыкъ тиширыуну тутхандыла.

Ачыкъланнганыча, ол 2021 жылда майдан ноябрьге дери кезиуде интернетде тюрлю-тюрлю компанияланы акцияларын, криптовалюта сатып алыргъа чакъырыуланы басмалап, анга ийнаннган инсанлагъа къысха заманны ичинде уллу файда тёлениригине сёз бергенди.

Алай ол жарашдыргъан амал финанс пирамидагъа ушаш ишлегенди. Бирледен тюшген ахчаны ол башхалагъа файданы орунуна тёлегенди, кесини кереклерине къоратханды. Аны бузукъчу ишлерини юсюнден Россейни субъектлеринден ич ишле органлагъа 46 инсандан тарыгъыу келгенди. Алагъа этилген битеулю къоранч 12 миллионнга жетеди.

Ишеклиге РФ-ни УК-сыны 159-чу статьясыны 4-чю кесегине кёре терслеу материалла ачылгъандыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Чакъырыу

Бизни бла бирге болугъуз

Къабарты-Малкъар Республиканы асламлы басма органланы журналистлерин КъМР-ни Журналистлерини союзуну официал телеграм-каналына – https://t.me/kbrsg – къошулургъа чакъырабыз.

Каналыбыз биригиуню ишини юсюнден тынгылы хапар билдирип турлугъуна ишексизбиз. Сизни хар биригизни да, соруула бергенден сора да, регион бёлюмюбюзню юсюнден эсгертиулеригизни, оюмларыгъызны айтыргъа да амалыгъыз боллукъду. Телеграм-каналда дагъыда тюрлю-тюрлю конкурсланы юсюнден хапар берилликди.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи – 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь – 40-03-24.
Секретариат – 40-93-62. Корректорла – 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – 42-24-02, 42-67-68.
Экономика – 42-66-73.
Культура – 42-66-76.
Социал ишле – 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт – 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – 42-37-94.
Энчи корреспондент – 42-68-72.
Операторла – 42-66-85, 40-28-97.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5–6 бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор къуллукъну (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Газет ыйыкъда юч кере чыгъады – геюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Улбашланы Мурат – дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1-чи бет), Геляланы Валя (2,3-чю бетле), Ахматланы Люаза (4-чю бет) – корректорла.

Тиражы 1642 экз. Заказ № 938

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

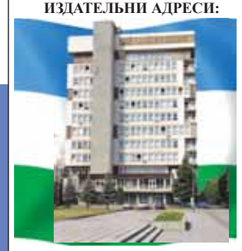

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru